

MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA IJTIMOY PSIXOLOGIK QADRIYATLARNING O'RNI

Shukurova Gulnoz Muxammadovna

*Psixologiya va xorijiy tillar instituti psixologiya (faoliyat turlari)
yo'nalishi magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada, milliy o'zlikni anglashda ijtimoiy psixologik qadriyatlarning o'rni, va milliylikni saqlagan xolda ijtimoiy qadriyatlar va psixologiyaning bizning hayotimizdagi qanday rol tutishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: milliylik, o'zlikni anglash, milliy o'zlikni anglash, qadriyatlar, milliy qadriyatlar, ma'naviyat, ma'rifat, milliy g'oya, Vatan, iymon, qadr-qimmat, burch.

Annotation: In this article, the role of social psychological values in the realization of national identity, and the role of social values and psychology in our life while preserving nationality are discussed.

Key words: nationality, self-awareness, national identity, values, national values, spirituality, enlightenment, national idea, Motherland, faith, dignity, duty.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль социально-психологических ценностей в реализации национальной идентичности, а также роль социальных ценностей и психологии в нашей жизни при сохранении национальности.

Ключевые слова: национальность, самосознание, национальное самосознание, ценности, национальные ценности, духовность, просвещение, национальная идея, Родина, вера, достоинство, долг.

Birinchi o'rinda milliy o'zlikni anglash deganda nimani tushunish lozimligini keltirib o'tsak. Insoniyatning tarixiy taraqqiyoti o'zo'zini anglash, eng avvalo, insoniy mavjudlikning mohiyatini ma'naviy voqyelik sha'n, qadrqimmat, obro'e'tibor, ornomus orqali namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Hayotning ma'no mazmuni, maqsadini tushunib yetish, o'zlikni anglashdan boshlanadi, Milliy g'oyada uning negizlari mujassam bo'lganligi uchun ham o'zlikni anglashga xizmat qiladi va birbiri bilan uzviy bog'liq

«O'zlikni anglash deganda men tarixiy xotirani tiklash, naslnasabimiz kim ekanini, kimlarning vorisi ekanligamizni anglab yetishni, shundan kelib chiqib, o'zimizga xos va mos jamiyat barpo etishni tushunaman», deydi I.A.Karimov.

O'zbekistonda fuqarolik jamiyati asoslarini shakllantirish. davlat va jamiyat hayotining barcha jabhalarini yanada demokratlashtirish, avvalambor, har bir fuqaroning va butun jamiyatning oliy maqsadlarini o'zida mujassam etgan milliy g'oya

atrofida jipslasha olishi, o'zini xalq, millatning ajralmas qismi ekanligini anglab yetishiga ham bogliq. Zero, buyuk bobokalonimiz Amir Temur o'git berganlaridek: "Birliksiz kuch bo'lmas". Binobarin, "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot" qurishdek ulug' ish, avvalo, o'zlikni anglamagan joyda amalga oshmaydi. Millat birligida insonni o'zligini anglash omili alohida o'ringa ega. Prezident I.Karimov ta'kidlaganidek: *"Chinakam insoniy fazilatlariga ega bo'lgan yoki ega bo'lishga intilgan odam demokratiya ne'matlarining oddiy iste'molchisi emas, balki ularning faol yaratuvchisi va ximoyachisiga aylanadi. Demokratiya, fuqarolik jamiyati asoslarini amalda barpo etish, inson xaq huquqlari va erkinliklarini ta'minlashi mumkin bo'ladi. Shundagina inson o'z mamlakatining tom ma'nodagi munosib fukarosi bo'la oladi"*¹.

Bunda tilga olingan insoniy fazilatlar insonning ma'naviy olamini tashkil etadi. Ma'naviyat esa fikr, so'z va ish birligida namoyon bo'ladi. O'zligini anglamagan odamda imon va e'tiqod zaif bo'ladi.

"Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot" g'oyasida mujassam bo'lgan milliy g'oya oddiy da'vat emas, jamiyatni harakatga keltiruvchi kuchga aylanmog'i uchun, u o'zligini anglagan har bir fuqaroning ongidan chuqur joy olmog'i va yashash tamoyiliga aylanmog'i lozim.

Demak mustaqillik tufayli bir tizimdan ikkinchi tizimga o'tish davrida o'zlikni anglashning o'ziga xos ko'rinishlarini anglamasdan ma'naviy yuksalish va taraqqiyot darajasini aniqlab bo'lmaydi.

Jamiyat ma'lum bir hududda jamlangan odamlarning oddiy yig'indisi emas. Inson martabasiga xos bo'lmagan o'zligidan mahrum, tarixiy xotirasi zaif, o'zining kelib chiqishi va kimlarning vorisi, avlodlari ekanligini anglamagan, bilmagan odamlarni xalqimiz "to'da", "olomon" deb ataydi;

Yuksak rivojlangan jamiyat esa o'zligini anglagan shaxslardan tarkib topadi. Inson ijtimoiy mavjudot sifatida talqin etilganda, uning mustaqil tafakkurga, e'tiqodga, bunyodkorlik qudratiga, o'zgalar va butun borliq oldidagi mas'uliyat tuyg'usiga ega ekanligi nazarda tutiladi. "Men kimman?", "Bu yorug' dunyoga nima uchun keldim?", "Menga ato etilgan buyuk ne'mat — hayotimni nimalarga safarbar etmog'im lozim?". Inson borki, ertami kechmi ana shu savollarga javob izlay boshlaydi, kamolot sari yo'l oladi. Bu yo'lni o'zlikni anglash deb aytish mumkin. O'zligini anglagan yoki anglay boshlagan kishigina shaxs darajasiga ko'tariladi. Demak o'zlikni anglash, avvalo, har bir insonning shaxsi, alohida «meni» bilan bog'lik

"Kimki o'zligini tanisa, robbini taniydi". Bu hadisda buyuk xikmat yashiringan. Uni bugungi kun muammolari nuqtai nazaridan quyidagicha talqin etish mumkin: har bir inson o'zi intilmasa, maqsadlar qanchalik ulug' bo'lmasin, birorbir natija bermaydi. Shuning uchun ham islom ahli, mutasavvif allomalar insonni "olam mexrari" deb bilganlar.

Milliy istiqlol mafkurasi va milliy g'oya jahon xalqlarning uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida yaratilgan merosidan ham ozuqa olganligi bejiz emas. Zero, insoniyat jamiyati paydo bo'libdiki, turli xalq allomalari insonni o'zlikni anglashga da'vat etadi. O'zlikni anglash borasidagi Sharq va G'arb allomalarining fikrlari milliy g'oya va o'zlikni anglash bilan chambarchas bog'liq ekanligini yaqqol namoyon etadi.

Delfadagi Appolon ibodatxonasining devorlariga o'yib yozilgan va an'ana bo'yicha yetti yunon donishmandlaridan biri spartalik Xilonga tegishli deb hisoblangan "O'zligingni angla" ishori qadimgi yunon falsafasining o'zak masalasi bo'lib qoldi. Yunon mutafakkirlarini bu borada izlanishga da'vat etdi. Eramizdan avvalgi V asrda Protagor, "inson barcha narsalarning o'lchovidir", degan fikrni ilgari surdi. Suqrot uchun esa "o'zligingni angla" hikmati donishmandlikning qoidasiga aylandi. O'zligini anglagan inson ma'naviy yuksalishga erishadi, har qanday sharoitda ezgulikka chog'lanadi. Shu nuqtai nazardan, inson ruhiy quvvatining ramziga aylangan Suqrotning hayoti va o'limi hammamizga saboq bo'la oladi. Sharqu G'arb allomalari o'zlarini va o'z davrlarini anglashga harakat qilishar ekan, takror va takror Suqrotga murojaat etishgan. Suqrot davri bilan bugungi kunni qariyb 2,5 ming yil ajratib turgan bo'lsada, biz ham yana bir bor bu ulug' siymoni eslasak foydadan holi bo'lmas. Suqrot bir guruh kishilarning fitnasi tufayli fuqarolik me'yorlarini, yoshlar tarbiyasini buzganlikda ayblanib, o'lim jazosiga hukm etilgan edi. Hukm ijrosini kutayotgan Suqrotga shogirdlari qamoqdan qochishni taklif etishadi. Garchi hukm adolatsiz bo'lsada, Suqrotning fikricha, har qanday, hatto eng yuksak va adolatli maqsad ham unga erishmoq yo'lidagi past va jinoiy vositalarni oqlamaydi. *"Bizni o'ldirishga qodir bo'lgan ko'pchilik bu fikrga qo'shiladimi, qo'shilmaydimi, bundan biz ko'proq yoki kamroq ozor chekamizmi, baribir, adolatsiz ish uni qilgan kishi uchun xar kanday sharoitda sharmandalikdir"*, deydi u shogirdiga, *yoki bunday qaraylik agar biz bu yerdan juftakni rostlashga shaylansaku, Qonun va Davlat ro'paramizdan chiqsada, so'rasa: "Aytchi, Sukrot, nima kilmokchisan? O'z kilmokchi bo'lgan ishing bilan bizni, Konunlar va butun Davlatni xalok kilmoqchimisan? Yoki sud hukmlari hech qanday kuchga ega bo'lmagan, balki ular alohida odamlarning istagi bilan bekor qilinadigan bo'lsa, davlat butun va beziyon qolishi qiyin deb o'ylaysanmi?"*. O'z yurtini sevgan va chinakam vatanparvar bo'lgan Suqrot uchun qamoqdan qochish butun hayoti davomida o'zi rioya etgan qoidalarga, o'zining umr ishiga va Vataniga xiyonat bo'lar edi. Afina davlatidagi u yoki bu tartiblar bilan kelishmagan bo'lsada, chinakam vatanparvar bo'lgan Suqrot o'limni afzal ko'radi.

Hazrat Navoiyning "El netib topqay menikim, men o'zimni topmamon", — degan so'zlari bugungi kunda ham chuqur ma'no kasb etadi.

Jamiyatning tayanchi — oddiy inson. Shuning uchun ham yurtboshimiz "Tafakkur" jurnali bosh muharriri bilan suhbatda "Mafkuraning shakllanishida kimning manfaatlari va qarashlari yuzaga chiqishi kerak", degan savol qo'yib,

shunday javob bergan edi: "Dastavval O'zbekistonda yashayotgan, o'z taqdiri timsolida mingminglab kishilarning taqdirini mujassamlashtirgan vatandoshimizning o'gitini, uning orzu intilishlarini, bugun va ertangi kunga bo'lgan umidvorligini o'zimcha tasavvur qilishga urinib ko'rardim. O'zimni shu odamning o'rniga qo'yib, uning ko'zi, idroki, tafakkuri, yondashuvi bilan kelajakka qarardim"².

"O'zlikni anglash", "milliy o'zlikni anglash" va nihoyat "umumbashariy o'zlikni anglash" tushunchalari birbiridan ayri emas, balki birbiri bilan uzviy aloqador, birbirini taqazo etadi. Zero, inson ota ona, oila, millat, ahli bashar, boringki, butun borliq bilan munosabatlar asosida o'zining kim ekanligini anglab boradi. Ayni shu munosabatlar zaminida shakllangan milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida milliy g'oya tamoyillari shakllangan va o'z navbatida, milliy g'oya ularni zamon talablari asosida boyitib boradi.

O'zlikni anglashning turli talqinlari Insoniyat falsafiy tafakkuri tarixida o'zlikni anglash masalasi turlicha talqin etilgan. Inson jismining o'tkinchiligi, ruhining esa abadiyligi (cherkov otasi Avgustinning "tan ruh uchun qafasdir" fikrini eslang) masalasini zohiriy (dunyoviylik nuqtai nazaridan) talqin etganlar inson o'zligini dunyodan yuz o'girib, yolg'izlikda ibodat bilan kun o'tkazgandagina, oddiy so'z bilan aytganda, tarkidunyo qilgandagina topishi mumkin degan fikrga keladilar.

«O'zlikni anglash», «Milliy o'zlikni anglash» va «milliy istiqlol g'oyasi» uzviy birbiri bilan bog'liq. Mustaqillik sharoitida o'zbek xalqining o'z o'zini anglashini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Negaki, chorakam bir asr davomida hukmronlik qilgan istibdod nazariyasi va mafkurasi o'z o'zini anglash hissini yo'qotib bordi. Milliy o'zligini anglash masalasi falsafada ishlanmadi. Buning sababi milliy o'zlikni anglash mustaqillik g'oyasi bilan bog'liq edi. Shunga ko'ra, milliy istiqlol g'oyasi tarixiy xotirani uyg'otish, o'tmishidan saboq chiqarish va o'zlikni anglash mezoni sifatida xalqimizning tub maqsadlari ifodasi va jamiyat a'zolarini birlashtiruvchi royaga aylanishi mumkin. Sharq va G'arbda, Osiyo va Yevropa xalqlari hayotida ham o'zlikni anglash tuyg'usining uyg'onishi, pirovard natijada, ularning yuksalishiga, birlashishiga, boshqa xalqlar bilan ijobiy, o'zaro manfaatli hamkorlikka kirishuviga turtki bo'lgan. Shu nuqtai nazardan, milliy g'oyani milliy o'zlikni anglatuvchi omil deyish mumkin. Demak millat o'zini xalq sifatida, el sifatida anglamasa, u o'zining sha'ni, qadrqimmatini, or nomusi haqida qayg'urib, milliy g'urur va iftixor tuyg'usini to'la xis eta olmaydi.

Qadriyatlar har [doim insonlarni mehr-oqibatga](#), o'zaro hamjihatlikka chorlovchi, asrlardan-asrlarga o'tib xalq turmush tarzining ajralmas qismiga aylangan moddiy va ma'naviy jarayonlarning sa'ra namunalaridir. Zero, qadriyat bu - millatning o'tmishi, buguni va kelajagini belgilab beruvchi muhim omildir. Bizga ma'lumki har bir xalqning o'ziga xos qadriyatlar silsilasi mavjud bo'lib, u xalqning ko'zgusi hisoblanadi. Shuning asosida millatning turmush tarzida, madaniyati va ma'naviyatida, ongi-shuurida, o'zaro muloqotida aks etib, o'z ifodasini topadi.

Qadriyatlar har bir [xalqning qon-qonigacha singib](#), insoniyat uchun muhim ahamiyat kasb etadi va shu tariqa, millat, elat va ijtimoiy guruhlarning manfaatlari va maqsadlariga xizmat qiluvchi, shu tufayli ular tomonidan qadrlanadigan tabiat va jamiyat ne'matlari xodisalaridir.

Qadriyatlarni jamiyat, millat hayotidagi o'rni, ijtimoiy xarakteriga qarab quyidagi:

1. Milliy;
Diniy;
2. Mintaqaviy;
3. Umuminsoniy turlarga bo'linadi.

Jamiyatning rivojlanish bosqichlarida, insonlar ijtimoiy hodisalarga turli xil munosabatda bo'lish asosida ularning dunyoqarashi, [yashash tarzi](#), mentaliteti shakllanadi. Milliy qadriyatlar millatning tili, madaniyati, tarixi, urf-odatlarini, an'analarini, jamiki moddiy va ma'naviy boyliklarini, [iqtisodiy](#), ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha tomonlarini qamrab oladi.

Xulosa:

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkin, milliy qadriyatlar tabiatiga ko'ra, tor doiralar bilan cheklanib qolmaydi, balki rivojlanib, turmush jarayoni chig'iriqlaridan o'tib, yangilanib, boshqa xalqlar qadriyatlarining yutuqlari bilan to'ldirilib, boyib boradi. Bizga ma'lumki xalqimizning ming yillardan beri sayqallanib muhimligi jihatidan o'zining ahamiyatini saqlab kelayotgan o'ziga xos milliy qadriyatlar tizimi mavjud. [Bu qadriyatlar tizimi](#), yillar silsilasi, zamona zayllari, turli ijtimoiy va siyosiy jarayonlar ta'sirida shakllanib kelmoqda. Milliy qadriyatlarimiz millatimizning naqadar muhim, jozibador, insoniyat hayoti uchun dolzarb ahamiyatga ega [ekanligini bot-bot isbotlab](#), millat ruhini o'zida aks ettirib kelmoqda. Bu qadriyatlar tizimini millat taraqqiyotining asosiy omili deb ta'kidlash o'rinli. Qadriyatlar xalqimizning bebaho boyligidir. Uni avaylab-asrash, rivojlantirish, boyitish har bir yurtdoshimizning muqaddas burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. Yuksak ma'naviyat - engilmas kuch. - T.:—Ma'naviyat
2. Karimov I.A. Ulug'lari e'zozlangan yurt zavol ko'rmagay. //Xavfsizlik va tinchlik uchun kurashmoq kerak. T. 10. -T.; «O'zbekiston»
3. Karimov I. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. // Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. T. 7. -T., O'zbekiston, 1999 y.
4. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q.// Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz. T.7.-T.;«O'zbekiston», 1999.
5. Karimov I.A. Amir Temur - faxrimiz, g'ururimiz.//YAngicha fikrlash va ishlash davr talabi. T. 5. -T.;«O'zbekiston»,1998
6. Milliy istiqloq g'oyasi:asosiy tushuncha va tamoyillar (O'quv qo'llanma).T.;
7. O'zbekiston Respublikasi entsiklopediyasi.-T., Fan, 2009
8. www.ziyonet.uz – O'zbekiston ta'lim tizimi portali
9. www.edu.uz – O'zbekiston Oliy ta'lim muassasalari
10. www.google.uz – O'zbekistonning axborotlarni izlab topish tizimi